

Nr 11.

Andra kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande över dels motion om utredning i syfte att bereda zigenarna en med andra svenska medborgare jämbördig ställning, dels motion angående åtgärder för zigenarnas inpassande i samhällslivet.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 82, har fru Nilsson hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att i enlighet med vad i motiveringen till motionen antytts bereda zigenarna en med andra svenska medborgare jämbördig ställning.

Därjämte har i en annan likaledes inom samma kammare väckt motion, nr 248, herr Widén *m. fl.* föreslagit, att riksdagen ger Kungl. Maj:t i uppdrag att — i syfte att i tid möta den fara för zigenarnas förslumning, som hotar — snarast låta utreda frågan, vilka åtgärder som bör vidtagas för att zigenarna i vårt land skall kunna inpassas i ett normalt samhällsliv.

Utskottet har upptagit motionerna till gemensam behandling.

I motionerna påtalas som ett allvarligt missförhållande, att drygt 80 procent av zigenarna i riket — vilkas antal beräknas uppgå till ca 700 — är analfabeter samt att endast en minoritet av barnen åtnjuter regelbunden skolundervisning. Barnens möjlighet till ordnad skolgång spolieras därigenom att zigenarfamiljerna drivs från kommun till kommun. Zigenarnas svårigheter att finna lägerplatser blir allt större. Den yngsta generationen står därför i dagens läge i regel lika illa utbildad för förvärvslivet som den äldsta. Motionärerna påpekar, att zigenarna, som av ålder livnärt sig på kopparförtening, tivoliverksamhet, musikutövning och spådom, på grund av förändrade förhållanden försatts i den situationen, att de har allt svårare att försörja sig, vilket lett till att de i allt större utsträckning nödgats anlita samhällshjälp. Till följd av försörjningssvårigheter har zigenarna under de senare åren i allt större utsträckning sökt sig tillorstäderna, där emellertid den rådande bostadsbristen tvingar dem att alltjämt bo kvar i tält eller bostadsvagnar eller att hålla till godo med den sämsta möjliga bostad i det sämsta möjliga distrikt. Risker för en hastig förslumning har därigenom blivit allt större. Motionärerna erinrar vidare om att några väsentliga åtgärder för zigenarnas inlemmande i samhället icke vidtagits från det allmänas sida samt understryker vikten av att sådana åtgärder

överbäges och framlägges med det snaraste. Vid skisserandet av de hjälperformer, som kan ifrågakomma, tar motionärerna i främsta rummet sikte på barnen och ungdomarna.

I motion nr 82 anföres sålunda, att det kan vara motiverat med statsbidrag till kommuner för bestridande av utgifter för barnens och ungdomarnas utbildning och sociala anpassning. För »besvärliga» vandringsgrupper ifrågasättes särskilda daghem eller lekskolor samt någon form av förskoleundervisning för barn från sådana vandringsgrupper. För samordning och övervakning av alla åtgärder för social anpassning bland zigenarna framföres tanken på tillsättande av särskilda kuratorer i Stockholm och Göteborg samt en kurator för ambulerande verksamhet i hela riket. Kuratorerna skulle även ha till uppgift att tillvarataga zigenarnas intressen då det gäller bostadsanskaffning.

I motion nr 248 framhålles, att problemet att kunna bibringa zigenarna färdighet i läsning och skrivning är en fråga av första storleksordningen. Innan denna fråga löses, förefaller alla åtgärder i zigenarfrågan bli halvmesyrer. Motionärerna erinrar om att ambulerande undervisningsverksamhet sedan åtta år bedrivits bland zigenarna men ifrågasätter om icke den vanliga folkskolan är att föredraga, enär barnen genom samvaron med de svenska kamraterna skulle få en starkare inriktning mot det svenska samhället.

Utskottet har över motionen inhämtat yttrande från arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen och socialstyrelsen, som samtliga förordar den begärda utredningen. — Skrivelse har inkommit från stiftelsen svensk zigenarmission. — Utskottet har även inhämtat uppgift angående zigenarnas ställning i grannländerna Danmark, Finland och Norge. Därjämte har utskottet under hand muntligen samrått med representant för zigenare.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför:

För att zigenare skall kunna få en med andra svenska medborgare jämbördig ställning och kunna inpassas i ett normalt samhällsliv torde vara nödvändigt att de beredes möjlighet till mera ordnade sysselsättningsförhållanden än vad som nu i regel är fallet. Men härför erfordras en genomgripande förändring av deras levnadsförhållanden i allmänhet. En utredning bör därför omfatta zigenarnas arbets- och levnadsförhållanden i deras helhet. Styrelsen finner för sin del skäl föreligga för att en dylik utredning kommer till stånd.

Skolöverstyrelsen anför:

Några särbestämmelser om zigenarbarnens skolplikt finns ej. Principiellt gäller för dem, i den mån de är kyrkoskrivna, samma föreskrifter som för andra barn. Någon diskriminering i fråga om de allmänna föreskrifterna föreligger således icke på detta område, utan det synes vara tillämpningen av bestämmelserna på zigenarna som här, liksom på flera andra samhäl-

leliga områden, stött på svårigheter. Man synes härvid ha blivit i alltför hög grad beroende av ordningsmaktens bistånd. Det kan befaras, att även inrättandet av internat för zigenarbarn skall stöta på samma praktiska svårigheter. Tidigare förslag härom har ej lett till någon åtgärd.

Den ambulerande verksamheten bör betraktas som en eftergift inför de rådande faktiska förhållandena. Den har avsett att ge en krets av zigenare tillfälle att få kontakt med undervisningen. Att några större resultat på denna väg skulle vinnas har ej påräknats. Men som förberedelse till ett mera allsidigt inlemmande i samhället av denna folkgrupp har verksamheten haft sin betydelse. En förutsättning för ordnad skolverksamhet torde framför allt vara, att bosättningsfrågan kan ordnas. Göres framsteg på detta område, löser man även frågan om undervisningen. En kurator skulle i detta avseende vara till gagn. Med hänsyn till de svårigheter för zigenarnas anpassning för ett normalt samhällsliv, som föreligger bl. a. i här berörda avseende, anser sig styrelsen för sin del kunna tillstyrka den begärda utredningen.

Socialstyrelsen anför i huvudsak:

Enligt en under år 1922 verkställd inventering uppgick antalet zigenare vid denna tidpunkt till ca 250. Enligt en ny inventering, som styrelsen på uppdrag av Kungl. Maj:t verkställde den 31 maj 1943 — publicerad i Sociala meddelanden nr 2/1944 — erhöles uppgifter från 453 zigenare, vilkas totala antal beräknades till omkring 500. De redovisade fördelade sig i fråga om ålder på 275 vuxna och 178 barn under 15 år. Endast 23 var bofasta, de övriga 430 var kringströvande. De flesta av de bofasta var barn, vilka placerats å anstalt eller i fosterhem. Styrelsen finner det icke uteslutet att antalet zigenare numera kan uppgå till omkring 700.

Inventeringen bestyrkte den gängse uppfattningen att zigenarna endast i undantagsfall deltar i vanligt yrkesarbete och i flertalet fall försörjer sig med allehanda tillfälliga sysselsättningar vid sidan av tivoliarbete eller musikutövning. Det är emellertid sannolikt, att den förändrade situationen på arbetsmarknaden sedan år 1943 också skapat ändrade förhållanden i fråga om zigenarnas sysselsättning.

Inventeringen visade också, att ett stort antal barn i skolpliktig ålder icke kunde läsa och skriva. Siffrorna utvisade, att endast ca 15 procent kunde läsa och 12 procent kunde skriva. Styrelsen har vid flera tillfällen fått sin uppmärksamhet riktad på de sociala missförhållandena hos zigenarfamiljer på olika håll i landet. Genom kontakt med Stiftelsen svensk zigenarmission, besök i zigenarläger i Stockholm och andra orter och genom samarbete med polismyndigheterna på en del orter, där zigenare varit på besök kortare eller längre tider, anser sig styrelsen ha fått en viss kännedom om de problem, som behandlas i motionerna. Såsom belysande för läget hänvisar styrelsen till innehållet i en till styrelsen i mars 1950 från polis-

kammaren i Stockholm överlämnad rapport rörande vissa i Stockholm (Enskede och Brännkyrka församlingar) vistande zigenarsällskap och en del bofasta zigenare. Denna rapport, som överlämnats till Stockholms stads barnavårdsnämnd, har givit anledning till ingående undersökningar av såväl där utsedd assistent som av socialläkaren doktor J. Takman. Enligt vad styrelsen inhämtat har under hand åtgärder vidtagits för att förbättra förhållandena i dessa läger. I doktor Takmans utlåtande har bl. a. föreslagits åtgärder för att skaffa de undersökta familjerna människovärdiga bostäder samt anordnande av daghem för zigenarbarn för att på detta sätt anpassa dem i vanlig miljö. En kurator borde också anställas för att ägna sig åt zigenarnas särskilda problem. Särskild yrkesutbildning ansågs önskvärd för alla åldrar, och denna utbildning borde kompletteras med skolundervisning för analfabeter. För överläggningar om särskilda problem föreslår doktor Takman, att en konferens anordnas med kommunala representanter för Stockholm och Göteborg och eventuellt andra kommuner samt att en socialpsykiatrisk undersökning rörande samtliga zigenare igångsättes.

Den av barnavårdsnämnden verkställda undersökningen har ännu icke föranlett något ställningstagande från dess sida. Vissa resultat av undersökningen har emellertid publicerats i Svenska Läkartidningen nr 49/1952.

Frågan om anordnande av internatskolor för zigenarbarn har varit föremål för övervägande inom 1940 års skolutredning. Styrelsen har i sitt yttrande över förslaget den 20 maj 1947 avvisat tanken på särskilda internatskolor och anför bl. a.:

»Zigenarnas skolfråga synes icke böra bedömas såsom en isolerad fråga utan bör lämpligen lösas i samband med frågan om andra åtgärder för inpassande av de svenska nomadiserande zigenarna i samhällslivet. Socialstyrelsen anser därför att spørsmålet om ett mera definitivt ordnande av zigenarnas undervisningsfråga bör prövas samtidigt med att åtgärder vidtagas, som syfta till att göra zigenarna till bofasta och produktiva medlemmar i samhället. Socialstyrelsen finner en utredning av nämnda problem erforderlig. Socialstyrelsen ansluter sig till skolöverstyrelsens uppfattning att zigenarnas skolfråga bör lösas samtidigt med att en social reform av zigenarnas bostadsförhållanden genomföres och att skolundervisningen bör anpassas efter hemmens förhållanden.»

Styrelsen erinrar om att samma uppfattning framfördes vid överläggning i februari 1951 mellan överstyrelsen, socialstyrelsen och representanter för zigenarmissionen. Angelägenheten av en ingående utredning av hela zigenarfrågan underströks vid detta sammanträde.

Styrelsen säger sig icke kunna närmare bedöma det pedagogiska resultatet av den ambulerande skolverksamhet, som zigenarmissionen bedrivit med statsmedel periodvis sedan 1946. Man har emellertid genom denna skolverksamhet fått insyn i zigenarnas levnadsförhållanden och personliga problem, som kan vara ägnad att belysa zigenarfrågan. Styrelsen hänvisar till en del rapporter, som avgivits av tjänstgörande lärare vid skolverksam-

heten åren 1951 och 1952, och framhåller, att erfarenheterna från denna verksamhet gett vid handen, att en allt större motvilja finns mot att bereda zigenarna boplatser på områden, där de verkligen kan livnära sig med sin vanliga tivolirörelse.

Styrelsen framhåller vidare, att den av Stockholms stads barnavårdsnämnd verkställda undersökningen av zigenare inom stadens område visar, att de zigenare, som skaffar sig bostad, så småningom har möjligheter att utan alltför stora svårigheter anpassa sig i samhället. Ett ordnande av zigenarnas bostadsfråga synes därför vara det första problem, som måste lösas. Då zigenarna saknar fastare anknytning till viss kommun, kan i regel icke förväntas, att kommunerna utan särskilda åtgärder från statens sida skall visa förståelse för zigenarnas bostadsproblem.

Det stora antalet barn, som finns bland zigenarna och som måste leva i de bristfälliga tältlägren, påkallar särskilt samhällets uppmärksamhet. I en del läger är livsföringen bland de vuxna och barnen sådan, att ingripande från barnavårdsnämnd kan komma i fråga. Sådana ingripanden torde endast i undantagsfall ha förekommit. Den starka sammanhållningen inom zigenarfamiljerna och i de olika släkterna synes också tala för att barnen såvitt möjligt bör få stanna hos familjerna, men att dessa genom familjesociala och pedagogiska stödåtgärder bör beredas bättre möjligheter att sörja för omvårdnaden.

Om bostadsfrågan för zigenarna på ett eller annat sätt skulle kunna lösas, torde det icke möta några större svårigheter att mottaga de skolpliktiga barnen i de vanliga folkskolorna, enär hittills vunna erfarenheter av fast bosättning talar för att zigenarbarnen ganska lätt kan anpassas i den vanliga undervisningen. Det skulle troligen icke heller möta oöverstigliga hinder att, sedan en fastare bosättning ordnats för en familj, genom arbetsförmedlingen och den särskilda arbetsvården placera de arbetsföra bland zigenarna i ett för dem lämpat arbete. En sådan anpassning i produktionen torde också i längden bli nödvändig, om man på allvar vill lösa zigenarnas problem. Enligt vad styrelsen erfarit har man såväl i Finland som i Norge, där antalet zigenare varit flera gånger större än i Sverige, genom åtgärder av olika slag i stort sett kunnat inpassa zigenarna i samhället.

Styrelsen understryker till sist, att det måste betecknas som ett mycket angeläget socialpolitiskt krav, att samhället vidtager effektiva åtgärder för att lösa zigenarfrågan. Dessa åtgärder bör, särskilt med hänsyn till det stora antalet minderåriga barn, vidtagas snarast. Genom de svårigheter, som möter zigenarfamiljerna att erhålla bostäder, blir de talrika barnen helt försummade i fråga om skolutbildning och hälsovård, och ungdomarna kan sedermera på grund av sin okunnighet icke heller på önskvärt sätt anpassas på arbetsmarknaden. För klarläggande av riktlinjerna för den socialpolitiska verksamheten bland zigenare anser styrelsen det därför alltjämt

vara synnerligen angeläget, att en fullständig och förutsättningslös utredning kommer till stånd.

Stiftelsen svensk zigenarmission, bildad under 1945 i syfte att på olika sätt bistå zigenarna, erinrar i sin skrift om att stiftelsen upptagit och fullföljt en sedan 1943 på privat initiativ bedriven ambulering bland zigenarna. Denna verksamhet har sommartid bedrivits i zigenarläger på 68 platser i landet. Enär de medel, som av staten ställts till stiftelsens förfogande, i allmänhet varit otillräckliga, har stiftelsen på annat sätt måst skaffa medel. Svårigheter har mött att erhålla förläggningsplatser. Stiftelsen har därför hos Kungl. Maj:t föreslagit, att man skulle upprätta internatskolor. En sådan lösning skulle emellertid bli kostnadskrävande och mötas med motstånd från zigenarnas sida. Stiftelsen ifrågasätter huruvida icke genom statens försorg en kolonisering eller ett arrangemang med fasta bostäder borde komma till stånd. Därigenom skulle även barnens skolfråga automatiskt lösas. Man borde försöksvis gå fram med en fast bosättning för ett fåtal familjer.

Stiftelsen erinrar om att denna hos Kungl. Maj:t vid flera tillfällen föreslagit, att en kuratorsverksamhet skulle upptagas bland zigenarna samt att detta ämne utgjorde en av huvudfrågorna vid det ovan omnämnda sammanträdet i februari 1951. Denna fråga bör snarligen lösas. Stiftelsen anser sig dock icke kunna biträda det i motion nr 82 framförda förslaget om antalet kuratorer. Man bör för närvarande kunna nöja sig med endast en kurator, som i så fall bör anförtros icke blott bostadsanskaffning och sociala uppgifter utan även andra ärenden av de mest skilda slag.

Utskottet.

Enligt den inventering av zigenare, som verkställdes av socialstyrelsen år 1943, fanns det omkring 500 zigenare i landet. Uppgifter erhöles om 453, varav 275 vuxna och 178 barn under 15 år. Av samtliga var endast 23 bofasta och de flesta av dessa 23 utgjordes av barn, som placerats å anstalt eller i fosterhem.

Endast i undantagsfall utförde zigenare då vanligt yrkesarbete. I regel försörjde de sig genom tillfälliga sysselsättningar. De flesta kunde varken läsa eller skriva. De sociala förhållandena var enligt uppgift i de flesta fall allt annat än tillfredsställande.

Under de åtta år, som förflutit sedan nämnda inventering gjordes, synes ej någon förbättring i deras sociala förhållanden ha inträtt. Antalet zigenare uppgives ha ökat avsevärt och uppskattas nu till omkring 700. Om antalet fortsätter att stiga och förhållandena i övrigt förblir oförändrade, kan det befaras, att problemet så småningom kommer att bli av allt allvarigare karaktär för såväl samhället som för zigenarna själva.

Det kringflackande liv, de flesta zigenare för, medför att det ställer sig

svårt att få dem inplacerade i näringslivet och att bland barnen bedriva en effektiv skolundervisning. Utan tillräcklig skolunderbyggnad måste det under alla omständigheter stöta på svårigheter för en zigenare att såsom vuxen erhålla ett ordentligt yrkesarbete och erforderliga inkomster för sin egen och sin familjs försörjning. Visserligen bedrivs undervisning under vissa tider av året av Stiftelsen svensk zigenarmission, men denna undervisning är allt för kortvarig för att ens någorlunda god grund skall hinna läggas. Ett antal zigenare önskar ge sina barn undervisning genom att låta dem bevista vanliga skolor. I regel uppehåller de sig på en ort endast kortare perioder. Detta tvingar till barnens ständiga förflyttning från skola till skola, vilket givetvis inverkar högst menligt på barnens möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen.

Problemet om zigenarnas inlemmande i samhället synes utskottet ytterst bottna i det faktum att så få zigenare är bofasta. Först sedan ändring skett i detta hänseende synes barnen kunna beredas tillfredsställande undervisning och uppfostran och därefter ges tillfälle till stadigvarande yrkesarbete. Tvångsåtgärder torde emellertid icke höra ifrågakomma. Det gäller att först och främst verkställa en ny inventering av antalet zigenare i landet samt i samband därmed söka ta reda på zigenarnas egna önskemål, varefter övervägande av olika åtgärder kan komma i fråga.

Utskottet finner därför en utredning erforderlig. Denna bör kunna verkställas av socialstyrelsen, eventuellt i samråd med andra berörda myndigheter. Utskottet får därför hemställa,

att andra kammaren i anledning av motionerna II: 82 och 248 för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning beträffande vilka åtgärder, som bör vidtagas för att inpassa zigenarna i normalt samhällsliv.

Stockholm den 9 april 1953.

På utskottets vägnar:

PATRIK SVENSSON.

Närvarande:

herr Svensson i Alingsås, fru Sjöstrand, herrar Gustafsson i Bogla*, Johansson i Kalmar, Nordkvist i Kalmar, fru Svedberg, herrar Jönsson i Rossbol*, Kärrlander*, Sehlstedt, Netzén, Bark, Nestrup, Bengtsson i Halmstad, fröken Karlsson*, herrar Hansson i Önnarp, Svensson i Krokstorp*, Nelander, Arweson och Stenberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.